

ФОРМУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ АДАПТАЦІЇ АВІАКОМПАНІЙ УКРАЇНИ ДО УМОВ ГЛОБАЛЬНИХ РИНКІВ АВІАПЕРЕВЕЗЕНЬ

У статті досліджено сутність понять «організаційно-економічний механізм» та «механізм адаптації». Визначено основні структурні елементи та особливості формування організаційно-економічного механізму щодо адаптації авіакомпаній України до умов глобальних ринків авіаперевезень.

In the article the essence of the concepts «organizational-economic mechanism» and «adaptation mechanism» was researched by the author. The main structural elements and features of the organizational-economic mechanism of adaptation of Ukrainian airlines to the conditions of the global air transport market were identified.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Глобальна економіка характеризується динамікою та комплексністю соціально-економічних змін, що актуалізує питання активної адаптації як окремих підприємств, так і національних економік в цілому.

Авіакомпанії здійснюють свою діяльність у конкурентному середовищі, і їх виживання безпосередньо залежить від адаптації бізнес-моделей і стратегій управління до ринкових змін. Здатність адаптації авіакомпаній визначається спроможністю їх управлінського персоналу до свідомого управління змінами, виділення найбільш значимих із них, виявлення перспектив розвитку зовнішнього середовища авіакомпанії, визначення оптимальної альтернативи із сукупності можливих стратегічних напрямків.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. У розробку теоретичних та методологічних основ формування механізму адаптації підприємства до умов ринку значний внесок зробили вітчизняні та зарубіжні вчені, зокрема, Ю. О. Капітанець, Н. Камінська, О. В. Березін, Ю. В. Овсюченко, М. Є. Рогоза, Н. А. Согомонова, А. Д. Криворак, О. В. Раєвнева, А. В. Куценко, І. Я. Мудра, С. О. Тульчинська, А. І. Українець, Н. В. Попова, Ж. Л. Крисько, Є. В. Чиженькова, А. В. Бондаренко та інші.

Проте проблема адаптації авіакомпаній до умов глобальних ринків авіаперевезень недостатньо розроблена і потребує проведення детальнішого дослідження.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Автором не виявлені дієві механізми адаптації діяльності вітчизняних авіапідприємств до умов глобальних ринків, проте успішне функціонування авіаперевізників у невизначеному зовнішньому середовищі безпосередньо пов'язано з управлінням адаптивністю. Відсутнє визначення поняття «організаційно-економічний механізм адаптації» в розрізі функціонування авіакомпаній.

Постановка завдання. Визначення сутності, основних елементів та особливостей формування організаційно-економічного механізму адаптації авіакомпаній України до умов глобальних ринків авіаперевезень, який би сприяв підвищенню конкурентоспроможності вітчизняних авіаперевізників.

Виклад основного матеріалу дослідження. За сучасних умов для найбільш ефективного використання власних конкурентних переваг та подальшого розвитку підприємства намагаються адаптуватися – пристосовуватися до змінних чинників внутрішнього та зовнішнього середовища при реалізації визначених стратегічних пріоритетів із переходом від існуючого стану до оптимального.

Для отримання бажаного результату підприємству необхідно сформувати та реалізувати відповідний адаптаційний механізм, який дозволить би здійснювати безперервний моніторинг чинників середовища, визначати основні закономірності розвитку підприємства в

цілому та окремих його підсистем, вживати заходів для втілення можливостей розвитку підприємства, що виникають у зовнішньому середовищі та мінімізації або повного уникнення дії несприятливих чинників [1, с.258].

Як зазначає Н. Камінська, «адаптація є методом досягнення поставленого критерію оптимізації на основі проведення моніторингу навколишнього середовища та обробки вхідної інформації» [2, с.94]. Для кожного підприємства критерій оптимальності може бути різний – забезпечення встановленого рівня якості продукції, мінімізація витрат чи максимізація доходів підприємства, мінімізація часу виробництва продукції/надання послуг та ін.

У функціонуванні та розвитку будь-якої соціально-економічної системи важливу роль відіграє механізм – сукупність засобів, способів та методів взаємодії керуючої та керованої підсистем для забезпечення ефективного функціонування системи в цілому. Вітчизняні підприємства і, зокрема, авіакомпанії, бажаючи забезпечити власну конкурентоспроможність та позитивну динаміку показників ефективності діяльності, намагаються активно адаптуватися до змін ринкового середовища.

Унаслідок систематизації результатів досліджень, проведених вітчизняними та зарубіжними вченими, виявлено, що як тотожні поняттю «організаційно-економічний механізм» використовуються терміни: «господарський механізм», «виробничо-господарський механізм», «економічний механізм», «ринковий механізм», «механізм управління».

На думку О.В. Березіна, господарський механізм, будучи складною системою взаємопов'язаних та взаємозалежних елементів організаційно-економічного характеру, через які державою реалізується управлінські функції, регулює відносини суб'єктів виробничої діяльності, сприяє створенню умов для ефективного функціонування організаційно-економічних систем, забезпечує організацію економічних відносин виробництва, обміну, розподілу та споживання [3, с.2].

Більшість дослідників як складову господарського механізму розглядає економічний механізм діяльності підприємства – комплекс організаційних, фінансових та економічних методів, засобів, форм, інструментів, процедур, важелів і технологічних прийомів, за допомогою яких здійснюється діагностика стану підприємства, зокрема, зовнішніх несприятливих чинників, регулювання організаційно-управлінських, фінансово-економічних, виробничо-технологічних, організаційно-технічних, економічних процесів та відносин з метою підвищення рівня результатів діяльності підприємства [4, с.7; 5, с.13].

На думку автора, механізм адаптації є важливим структурним елементом та основою організаційно-економічного механізму підприємства, що забезпечує його виживання у конкурентному середовищі та підвищення рівня показників. Без цієї складової неможливе адекватне функціонування підприємств, особливо, якщо вони задіяні у здійсненні міжнародних операцій.

Поряд із адаптаційними механізмами розглядаються механізми управління розвитком підприємства, економічні механізми підвищення ефективності та адаптивності підприємства, організаційно-економічний механізм реструктуризації підприємства та ін.

Н.А. Согомонова вважає, що «економічний механізм підвищення ефективності – це діалектична система економічних важелів і методів, що реалізує вплив керуючої підсистеми на керовану за допомогою сукупності основних функцій управління, спрямованих на забезпечення безперервного й ефективного функціонування підприємства» [6, с.16]. Варто також додати, що він повинен передбачати можливість інтенсивного розвитку підприємства, оскільки підвищення рівня окремих фінансово-економічних показників його діяльності може не призвести до отримання бажаного результату у майбутньому.

Для підвищення рівня адаптивності підприємств з огляду на вплив чинників зовнішнього середовища, необхідно використовувати синергійний ефект від інтегративної дії факторів комплексного управління з метою спрямування усіх його елементів на досягнення головної мети підприємства [7, с.14]. Дійсно, використання системного підходу у формуванні та

реалізації організаційно-економічного механізму розвитку підприємства допоможе йому вийти на новий рівень та суттєво підвищити рівень цілей, надаючи конкурентну перевагу перед конкурентами, які розглядають та вдосконалюють тільки окремі аспекти діяльності.

В умовах невизначеності для успішного розвитку підприємств, які є складними відкритими системами, необхідно ухвалювати управлінські рішення, відповідно до змін внутрішнього та зовнішнього середовища. Як зазначає О.В. Раєвнева в [8, с.15-16], для цього доцільно застосовувати механізм управління розвитком підприємства, в основу якого покладений комплекс трьох локальних механізмів – механізму управління цілями розвитку підприємства, механізму діагностики підприємства і механізму прийняття рішень з управління розвитком підприємства. Механізм управління цілями розвитку підприємства націлений на визначення стратегічних напрямків розвитку підприємства із врахуванням тенденцій розвитку внутрішнього та зовнішнього середовища підприємства. Механізм діагностики підприємства передбачає розробку способів, прийомів та інструментарію аналізу та прогнозування тенденцій розвитку підприємства, змін у його зовнішньому середовищі із визначенням особливостей та закономірностей розвитку. Основною метою механізму ухвалення рішень із управління розвитком підприємства є формування взаємоузгоджених управлінських рішень, спрямованих на усунення кризових явищ і проблем у розвитку та забезпечення стабільного розвитку підприємства у перспективі. Таким чином, необхідно, щоб формування механізму розвитку та адаптації підприємства відбувалося з використанням системного підходу із розробкою базових механізмів підтримуючого та взаємодоповнюючого характеру, спрямованих на досягнення головної мети.

На нашу думку, є необхідність розглядати організаційний та економічний механізм не окремо, а як єдине комплексне утворення, оскільки для його ефективної реалізації (досягнення встановленої цілі) необхідно реалізовувати взаємодоповнювальні заходи як організаційного, так і економічного характеру.

А.В. Куценко визначає організаційно-економічний механізм управління ефективністю діяльності підприємства як оптимальну сукупність форм, структур, методів, засобів і функцій управління, що формує через економічні важелі його відносини з зовнішнім середовищем для забезпечення цілеспрямованого оперативного регулювання діяльності за напрямками управління ефективністю для відповідності фактичного стану підприємства заданим параметрам. [9, с.9] На думку автора, для успішної реалізації такого механізму передусім необхідно здійснювати постійний моніторинг змін у середовищі підприємства з метою запобігання виникнення відхилень від запланованої мети, а не усувати їх негативні наслідки, здійснюючи тільки заключний контроль. Варто додати, що управлінський вплив може бути не лише економічного, але й організаційного та правового характеру.

Організаційно-економічний механізм управління розвитком підприємства також можна розглядати як основоположний фактор і метод управління системою його розвитку із врахуванням організаційно-економічних складових на базі інформаційного, нормативно-правового, інституційного та інфраструктурного забезпечення з метою реалізації відповідної місії [10, с.7]. Результативна реалізація механізму неможлива без використання адекватної ресурсної бази, яка повинна в повній мірі забезпечувати всі його структурні елементи.

Звичайно, розробляючи організаційно-економічний механізм, необхідно брати до уваги специфіку галузі. Якщо враховувати специфіку пасажирських перевезень, організаційно-економічний механізм можна розглядати як «сукупність економічних відносин, форм і методів господарювання у зв'язку з реалізацією пасажирськими підприємствами різноманітних послуг по перевезенню та обслуговуванню пасажирів у країні та за її межами» [11, с.6].

На думку Є.В. Чиженькової економічний механізм адаптації господарюючого суб'єкта у ринковому середовищі повинен враховувати суспільно нормальний рівень забезпечення ресурсо-, фондо-, енерго- і працезабезпечення, наявність сприятливих макро-, мезо- та мікроекономічних умов господарювання, державну підтримку, правове забезпечення і захист прав власності [12, с.6]. Якщо підприємство працює на міжнародному ринку, до механізму

його адаптації необхідно обов'язково включити всі чинники непрямого впливу – стан економіки, політико-правове середовище (зокрема, національну і міжнародну законодавчу базу), стан науково-технологічного розвитку, міжнародні події та ін. Механізми адаптації підприємства до умов на певних ринках можуть істотно відрізнятися, оскільки будуть враховуватися і специфічні чинники.

Н. В. Попова вважає, що економічний механізм адаптації підприємства представляє собою комплекс методів і засобів впливу на економічні процеси, які дозволяють бізнес-системі пристосовуватися до умов зовнішнього і внутрішнього середовища на основі саморегулювання [13, с.198-199]. Можна також зауважити, що головним аспектом застосування адаптаційного механізму повинно бути не пасивне пристосування підприємства до змін, спрямоване на його виживання, а запровадження сучасних інноваційних рішень з оптимальним використанням наявного ресурсного потенціалу для досягнення вигідних умов існування на ринку та можливість подальшого розвитку.

Організаційно-економічний механізм адаптації авіакомпаній до умов глобальних ринків, на думку автора, можна визначити як комплекс організаційних та економічних принципів, методів і засобів, які забезпечують активне пристосування авіакомпаній до змін у макро-, мезо- і мікросередовищі та їх розвитку в умовах інтеграції національних повітряних просторів.

Надзвичайно важливим організаційним елементом механізму адаптації підприємства є інформаційне забезпечення із налагодженням зворотного зв'язку. Від адекватності, повноти, ефективності, актуальності та надійності інформації, яка використовується для забезпечення безперервного функціонування адаптаційного механізму, залежить і ступінь досягнення підприємством встановлених цілей та стратегічних пріоритетів. Бондаренко А.В. у [14, с.76] відзначає, що до інформаційного поля організаційно-економічного механізму адаптації підприємства відноситься моніторинг фінансового стану підприємства, нормативно-законодавчої бази, структурної організації та соціальний моніторинг.

На думку автора, основними складовими організаційно-економічного механізму адаптації авіакомпаній України до умов глобальних ринків авіаперевезень є цілі, принципи, методи, функції та ресурсне забезпечення адаптації (рис. 1).

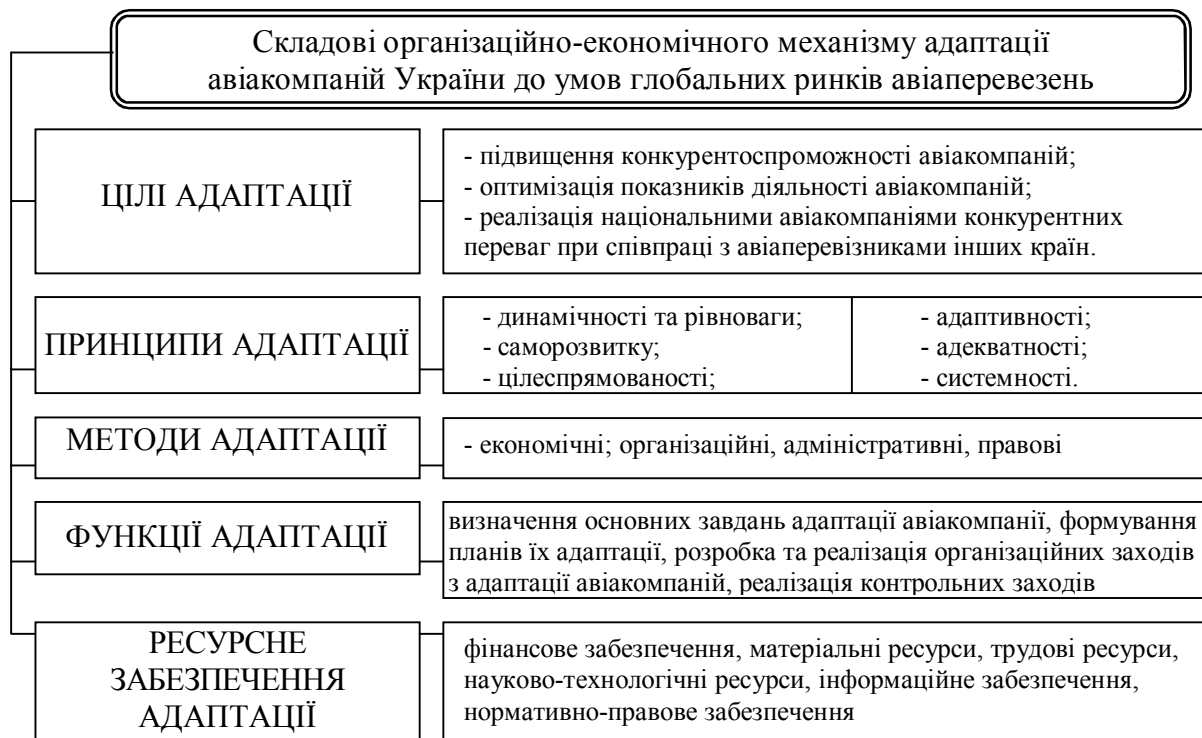

Рис. 1. Складові організаційно-економічного механізму адаптації авіакомпаній України до умов глобальних ринків авіаперевезень

Об'єктом адаптації виступає діяльність авіакомпаній на внутрішньому та міжнародному ринках авіаперевезень.

Бажаними результатами успішної реалізації організаційно-економічного адаптаційного механізму авіакомпаній, визначеними як цілі, є підвищення конкурентоспроможності авіакомпаній, оптимізація показників діяльності авіакомпаній, реалізація національними авіакомпаніями конкурентних переваг при співпраці з авіаперевізниками інших країн та інші.

Дослідники, зокрема Н.В. Попова, А.В. Бондаренко [13, с.191-192], Ж.Л. Крисько [15, с.40-41] та А.І. Українець [16, с.221-224] визначають різні групи принципів адаптаційного механізму, зокрема. На думку автора, до принципів формування організаційно-економічного механізму адаптації авіакомпаній України до умов глобальних ринків авіаперевезень можна віднести такі:

- динамічності та рівноваги (адаптація авіакомпанії спрямована одночасно і на динамічне зростання, і на досягнення оптимального рівноважного стану, що дозволить у більшій мірі пристосуватися до змін у середовищі);
- адаптивності (авіакомпанії, володіючи такими властивостями, як гнучкість та пристосованість, можуть змінювати свій стан відповідно до умов середовища та досягати стійкого положення на ринку, використовуючи адаптаційний механізм);
- саморозвитку (авіакомпанії, діяльність яких є об'єктом адаптації, мають здатність до забезпечення та підтримки життєздатного стану з можливістю коректування векторів власного розвитку);
- адекватності (виконання цілей адаптації авіакомпанії повинно бути забезпечене відповідною ресурсною базою – фінансовими, матеріальними, трудовими, науково-технологічними, інформаційними ресурсами; відповідати інтересам авіакомпанії, її партнерів та контактної аудиторії);
- цілеспрямованості (комплексне застосування організаційних та економічних принципів, методів і засобів адаптаційного механізму забезпечує досягнення головної мети та основних завдань адаптації);
- системності (механізм адаптації представляє собою систему, що складається з взаємопов'язаних, взаємозалежних та взаємоузгоджених структурних елементів; заходи, пов'язані з реалізацією механізму адаптації авіакомпаній, здійснюються комплексно та системно).

Методами адаптації є комплекс інструментів та способів економічного, організаційного, адміністративного та правового впливу.

Функціями адаптації є взаємодоповнювальні напрямки управлінської діяльності (планування, організація, мотивація, контроль), спрямовані на досягнення встановлених цілей адаптації.

Ресурсне забезпечення адаптації є необхідною умовою результативної реалізації всіх аспектів пропонованого організаційно-економічного механізму.

Злагоджена взаємодія всіх структурних елементів організаційно-економічного механізму адаптації авіакомпаній України до умов глобальних ринків авіаперевезень забезпечить досягнення головної мети – підвищення конкурентоспроможності національних авіаперевізників.

Висновки та перспективи подальших розробок. На основі здійсненого дослідження можна зробити висновок, що для підвищення конкурентоспроможності авіакомпаній на міжнародних ринках, оптимізації показників діяльності авіакомпаній та реалізації національними авіакомпаніями конкурентних переваг при співпраці з авіаперевізниками інших країн необхідно використовувати дієвий організаційно-економічний механізм адаптації авіакомпаній України до умов глобальних ринків авіаперевезень. Від його ефективної реалізації залежить їх подальший розвиток. Напрямами подальших досліджень є розробка структури організаційно-економічного механізму адаптації авіакомпаній України до умов глобальних ринків авіаперевезень та визначення його ефективності.

Література

1. Капітанець Ю. О. Стратегічна адаптація підприємства до зовнішнього середовища / Ю. О. Капітанець // Науковий вісник Національного університету «Львівська політехніка». – Львів. – 2007. – № 599. – С. 257–261.
2. Камінська Н. Особливості підходів до управління адаптацією економіко-соціальних систем / Н. Камінська // Формування ринкової економіки в Україні. – 2008. – Вип. 18. – С. 93–99.
3. Березін О. В. Організаційно-економічний механізм формування і розвитку продовольчого ринку України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук: спец. 08.07.02 / О. В. Березін. – К., 2006. – 34 с.
4. Овсюченко Ю. В. Оцінка функціонування економічного механізму діяльності транспортних підприємств: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.04 / Ю. В. Овсюченко. – Х., 2008. – 20 с.
5. Рогоза М. Є. Організаційно-економічний механізм забезпечення ефективності діяльності промислових підприємств: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук: спец. 08.06.01 / М.Є. Рогоза. – Донецьк, 2006. – 32 с.
6. Сономонова Н. А. Економічний механізм підвищення ефективності роботи автотранспортного підприємства: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.07.04 / Н. А. Сономонова. – Х., 2006. – 20 с.
7. Криворак А. Д. Адаптація систем управління промисловими підприємствами в умовах трансформаційної економіки: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.04 / А. Д. Криворак. – О., 2008. – 20 с.
8. Раєвнева О. В. Механізми управління розвитком підприємства в умовах трансформаційної економіки: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук: спец. 08.00.04 / О. В. Раєвнева. – Х., 2007. – 36 с.
9. Куценко А. В. Організаційно-економічний механізм управління ефективністю діяльності підприємства: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.04 / А.В. Куценко. – Полтава, 2007. – 20 с.
10. Мудра І. Я. Організаційно-економічний механізм управління розвитком підприємництва в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.03 / І. Я. Мудра. – Л., 2008. – 20 с.
11. Тульчинська С. О. Організаційно-економічний механізм розвитку ринку пасажирських перевезень в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.07.04 / С. О. Тульчинська. – К., 2003. – 20 с.
12. Чиженкова Е. В. Формирование экономического механизма адаптации хозяйствующего субъекта к рыночной среде: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук.: спец. 08.00.01 / Е. В. Чиженкова. – М., 2006. – 25 с.
13. Попова Н. В. Экономический механизм адаптации предприятий и управленческое консультирование / Н. В. Попова, С. В. Андреев, И. В. Бублий // Научно-технический сборник Коммунальное хозяйство городов. – 2009. – № 89. – С 195–201.
14. Бондаренко А.В. Інформація як складова організаційно-економічного механізму адаптації підприємства / А. В. Бондаренко // Научно-технический сборник Коммунальное хозяйство городов. – 2003. – № 52. – С. 73–79.
15. Крисько Ж. Л. Адаптація підприємства до зовнішнього середовища через механізм реструктуризації / Ж. Л. Крисько // Галицький економічний вісник. – 2009. – № 2. – С. 38–42.
16. Українець А. І. Принципи формування механізму інноваційного розвитку вітчизняних машинобудівних підприємств / А. І. Українець // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – 2009. – № 640. – С. 219–225.